

**Н.Г. Радченко, аспірант,
Таврійський державний агротехнологічний університет**

**ОЦІНКА ВНУТРІШНЬОБАНКІВСЬКОГО РЕЙТИНГУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Постановка проблеми. Система управління кредитним ризиком займає вагомe місце у загальній структурі елементів механізму кредитування комерційного банку. Відповідно до положення НБУ «Про кредитування» – кредитний ризик визначається як ймовірність непогашення позичальником заборгованості за основним боргом та відсотками за користування кредитом у строки, визначені у кредитному договорі [1]. Одним із напрямів зменшення або попередження індивідуального кредитного ризику є метод лімітування та оцінка кредитоспроможності позичальників.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Із розвитком ринкових відносин виникла необхідність принципово нового підходу банків до визначення платоспроможності та кредитоспроможності підприємств. Водночас зазначимо, що банківські заклади застосовують безліч різноманітних методик оцінки з певною системою коефіцієнтів [2, с.86]. Але, не зважаючи на різноманітність існуючих методик, визначення кредитоспроможності здійснюється згідно з відповідною методикою НБУ [3, с.136], керуючись якою, кожен банк оцінює позичальника на основі системи показників оцінки фінансового стану (СПОФС) та об'єктивних факторів ризику. Слід зазначити, що система показників оцінки фінансового стану займає вагомe місце в складі механізму кредитування (рис.1).

Таким чином, використовуючи дані рис. 1, можна стверджувати, що:

- 1) СПОФС використовується для визначення внутрішнього рейтингу підприємства – позичальника;
- 2) фактичні значення СПОФС являють собою коригувальні фільтри, які в свою чергу впливають на визначення обсягу ліміту кредитування окремого позичальника;
- 3) за допомогою СПОФС визначається рівень індивідуального кредитного ризику контрагентів комерційного банку;

4) через індивідуальний кредитний ризик СПОФС впливає на визначення рівня відсоткової ставки кредиту.

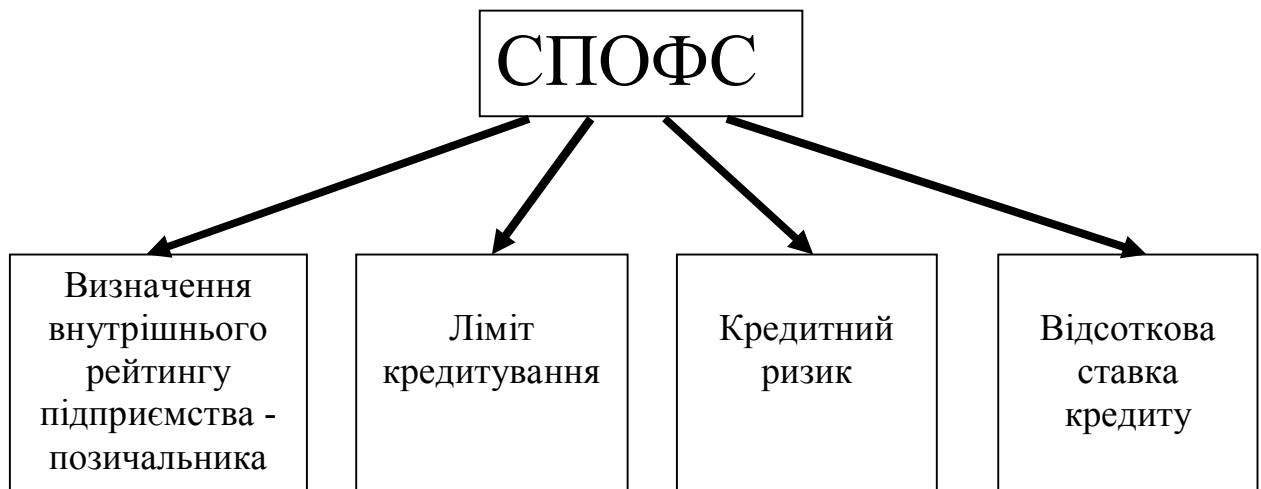

Рис.1. Використання СПОФС при визначенні елементів механізму кредитування*

* Складено автором на основі аналізу внутрішніх нормативних документів комерційних банків

Слід зазначити, що фактичні значення показників оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств в більшості випадків є нижчими за встановлені нормативні значення [4, с. 92-97; 5, с.120]. Наслідком цього є:

- низький внутрішній рейтинг сільськогосподарських підприємств серед контрагентів комерційних банків;
- занижений обсяг ліміту кредитування, а отже і недостатній обсяг кредиту (значно нижчий за реальну потребу підприємства);
- підвищений або граничний ризик кредитної операції;
- підвищена відсоткова ставка, порівняно з іншими контрагентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд відомих зарубіжних методик оцінки кредитоспроможності свідчить про те, що на Заході велика увага приділяється репутації позичальника, його моральним якостям, кваліфікації та майстерності управління фірмою, а також наявності власного капіталу, наявності забезпечення, можливості погашення. Так, в англійських банках – це системи оцінки PARSER і CAMPARI, в американських – правило «Шести Сі» [4, с. 90].

У сучасній економічній науці поряд із традиційним підходом до оцінки кредитоспроможності позичальника окремі аналітики пропонують

приділяти увагу оцінці майбутньої кредитоспроможності клієнта, а саме можливості позичальника генерувати грошові потоки, що є первинним джерелом погашення кредиту [4, с.90; 6, с.14]. Удосконаленню методичних підходів до оцінки кредитоспроможності сільськогосподарських товаровиробників присвячені наукові праці Г.І. Пиріг, О.Г. Малій, Я.І. Чайковського, В.П. Захарченко [7, с.15; 4, с. 95], О.В. Шубравська, Н.С. Кручок наголошують на тому, що теперішні методики оцінки конкурентоспроможності позичальників недостатньо враховують специфіку виробничої діяльності аграрних підприємств, що ускладнює визначення класу позичальника чи зумовлює неправильне його встановлення [3, с.136; 4, с.91]. Слід зазначити, що зазначені вище проблеми є також і наслідком недостатнього рівня розвитку інформаційного забезпечення кредитного процесу, а саме відсутністю інформації про нормативні значення фінансових коефіцієнтів [4, с.91]; неспроможністю керівників сільськогосподарських підприємств здійснювати самооцінку власної кредитоспроможності та доцільності залучення банківських кредитів. На наш погляд, потребує уточнення та врахування особливостей аграрного виробництва й система об'єктивних факторів ризику. Вивчення проблем оцінки кредитного рейтингу сільськогосподарських підприємств було і залишається актуальним, оскільки від цього залежить можливість отримання банківського кредиту та майбутні умови кредитування.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасних методів оцінки внутрішньобанківського рейтингу сільськогосподарських підприємств і визначення причин його низького рівня.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження нами було проаналізовано методику оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків, які найбільш активно кредитують аграрну галузь. Слід зазначити, що процедура визначення кредитоспроможності контрагентів має однакову послідовність в усіх комерційних банках. На рис. 2 зображені етапи визначення внутрішнього кредитного рейтингу підприємств (ВКР).

ВКР являє собою рейтинг (диференційовану оцінку) кредитоспроможності клієнта та є результатом - сукупною бальною оцінкою фінансової (коефіцієнтний аналіз) та експертної оцінки господарської (підприємницької) діяльності (оцінка додаткових факторів).

З метою визначення причин низької кредитоспроможності сільськогосподарських підприємств, нами була обрана об'єктом дослідження методика оцінки ВКР, яка містить найбільшу кількість

показників оцінки фінансового стану та об'єктивних факторів ризику (за побажанням керівництва комерційного банку, його назва не вказується).

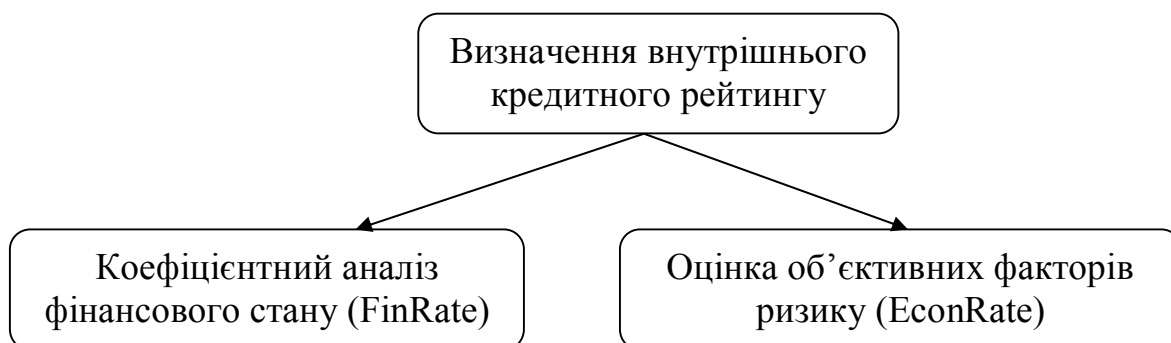

Рис. 2. Етапи визначення внутрішнього кредитного рейтингу позичальника

За допомогою методу структурного аналізу визначили питому вагу кожної групи показників у загальній оцінці. Так, оцінка фінансових коефіцієнтів займає 25 % загальної бальної оцінки, інші 75 % – оцінка об'єктивних факторів ризику (рис. 3).

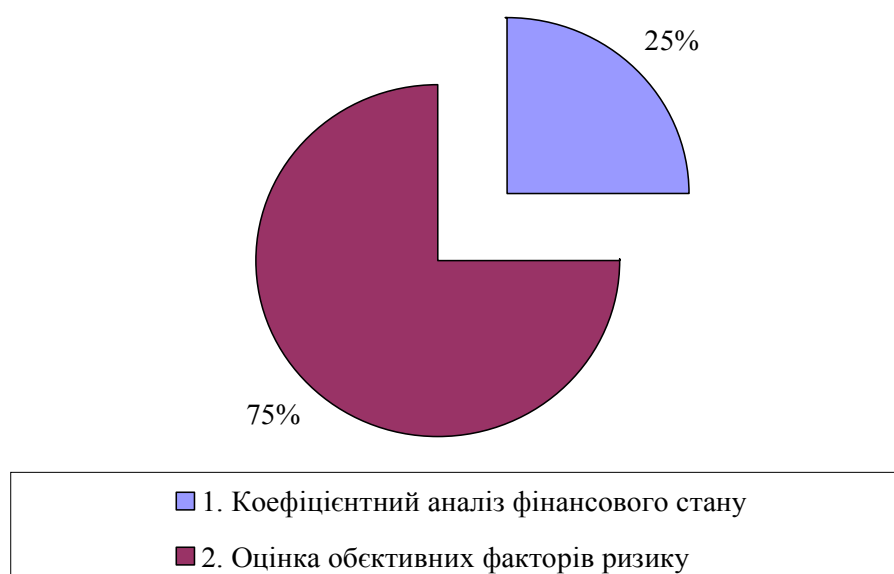

Рис. 3. Структура показників оцінки внутрішнього кредитного рейтингу позичальника*

*Складено на основі аналізу внутрішньобанківської документації

Показники фінансового стану поділяються на 4 групи:

- показники ліквідності;
- показники ефективності;
- показники обігу;
- показники фінансової стійкості та зносу.

Об'єктивні фактори ризику аналізуються по наступним напрямкам :

- управлінський персонал, організаційна структура, засновники;
- ділова репутація клієнта;
- діяльність клієнта;
- банківська/кредитна історія клієнта.

Найбільш вагомим показником фінансового стану є коефіцієнт загальної ліквідності – максимальна кількість балів за відповідність цього показника нормативному значенню дорівнює 240 балів. Його питома вага знаходиться на рівні 19,2 %. Другим за значущістю є показник поточної ліквідності – 6,8 %, третє місце займають показники обігу оборотних активів, обігу основного боргу та дебіторської заборгованості. Найменшу питому вагу мали показники ефективності – коефіцієнт валового прибутку, рентабельність активів (ROA), рентабельність активів по ЕВІТ. Усі інші показники мали рівнозначні значення питокої ваги на рівні 4 %.

Серед об'єктивних факторів ризику найбільшу питому вагу займає оцінка діяльності клієнта – 46,7 %. Найвагомими показниками цієї групи є термін функціонування за поточним профілем та показники концентрації збуту і концентрації поставок. На об'єктивні фактори, що характеризують банківську або кредитну історію клієнта припадає 23 % загальної бальної оцінки. Найбільш значущим показником цієї групи є відсутність у клієнта простроченої заборгованості за кредитом, процентами та комісіями в інших банках.

Загальна бальна оцінка коефіцієнтного аналізу фінансового стану здійснюється за наступним алгоритмом:

1) визначається зважене значення кожного фінансового коефіцієнта за формулою середньозваженої:

$$VAL K_i = d_1 * Val_1 + d_2 * Val_2 + d_3 * Val_3,$$

де: $VAL K_i$ – зважене значення і-го фінансового коефіцієнту;

d_1, d_2, d_3 – експертно визначена оцінка важливості значення коефіцієнту відповідно для: першого (останнього) звітного періоду – d_1 (для розрахунку приймається на рівні – 70 %); для другого звітного періоду – d_2 (для розрахунку приймається на рівні – 20 %); для третього звітного періоду

– d_3 (для розрахунку приймається на рівні – 10 %). Val_1, Val_2, Val_3 - значення коефіцієнту відповідно в першому, другому та третьому звітному періоді.

2) визначається загальна бальна оцінка коефіцієнтного аналізу фінансового стану (FinRate) шляхом додавання всіх зважених бальних оцінок значень фінансових коефіцієнтів:

$$Int FR = \sum VAL_i, \text{ де:}$$

$Int FR$ - загальна бальна оцінка коефіцієнтного аналізу;

$VAL K_i$ - зважена бальна оцінка значення і-го фінансового коефіцієнту.

Відповідно до значення узагальненої бальної оцінки визначається рейтинг фінансового стану клієнта (FinRate) від 1 (найвищий) до 12 (найнижчий).

За результатом визначеного ВКР клієнта визначається клас клієнта згідно Положення «Про кредитування» НБУ. За допомогою логічного методу та методу порівняння було визначено, що класу «А» відповідно до Положення «Про кредитування» НБУ відповідають підприємства класів 1,2,3 згідно методики ВКР; класу «Б» - 4,5,6; класу «В» - 7; класу «Г» - 8; класу «Д» - 9,10,11,12.

Виходячи з того, що коефіцієнтний аналіз фінансового стану складає 25 % загальної бальної оцінки, нами було визначено інтервал бальної оцінки коефіцієнтного аналізу, що відповідатиме класам згідно Положенню «Про кредитування НБУ» (табл. 1).

Таблиця 1

Відповідність загальної бальної оцінки внутрішньому кредитному рейтингу та класу відповідно до Положення НБУ

Клас відповідно Положення НБУ	ВКР	Інтервал загальної бальної оцінки		Інтервал оцінки коефіцієнтного аналізу	
		мінімум	максимум	мінімум	максимум
А	ААА	4 300	5 000	1076	1250
	АА	4 000	4300	1001	1075
	А	3 800	4 000	951	1000
Б	ВВВ	3 400	3 800	851	950
	ВВ	2 900	3 400	726	850
	В	2 600	2 900	651	725
В	ССС	2 450	2 600	613	650
	СС	2 300	2 450	576	612
Г	С	2 100	2 300	526	575
Д	Б	0	2 100	0	525

Таким чином, загальна бальна оцінка підприємств класу «А» знаходиться в межах від 3800 до 5000 балів і вище. При цьому оцінка коефіцієнтного аналізу повинна бути на рівні від 950 до 1250 балів і вище.

На основі вище проаналізованої методики нами були проведені розрахунки по визначенню внутрішнього банківського рейтингу групи із 32 сільськогосподарських підприємств Мелітопольського, Приазовського та Якимівського районів Запорізької області. В результаті розрахунків, визначили бальну оцінку коефіцієнтного аналізу фінансового стану кожного підприємства та відповідний їй внутрішньобанківський клас підприємств.

У середньому за період 2004-2008 рр. з 32 підприємств до класу «А» віднесли 4 або 13 %, до класу «Б» – 16 або 50 %, «В» – 1 або 3 % та класу «Д» – 11 підприємств або 34 %.

Так, ТОВ «Олександрівка» Приазовського району в середньому за період відповідало класу «А». Фактичні значення показників оцінки фінансового стану відповідали нормативам і були оцінені максимальною кількістю балів (табл. 2). Не відповідали нормативам такі показники як період обігу оборотних активів, період обігу запасів та коефіцієнт зміни валового продажу.

ТОВ АФ «Україна» Мелітопольського району отримало клас кредитоспроможності «Б», внаслідок низького значення коефіцієнтів поточної та миттєвої ліквідності, рівня рентабельності основної діяльності та коефіцієнта валового прибутку, а також невідповідності встановленим нормативам показників обігу короткострокового боргу, оборотних активів, основного боргу та запасів. При цьому показники фінансової стійкості та зносу були на високому рівні.

Внаслідок низького рівня миттєвої ліквідності, тривалого періоду обігу короткострокового боргу, оборотних активів, основного боргу, дебіторської, кредиторської заборгованості та запасів, ПП «Роса» отримало загальну бальну оцінку на рівні класу «В». При цьому показники фінансової стійкості були на достатньому рівні.

Фактичні значення 12 показників оцінки фінансового стану із 20 розрахованих у ТОВ «Заря» Мелітопольського району не відповідали нормативним значенням та отримали мінімальну і нульову оцінку. Дане підприємство віднесено до класу «Д» внаслідок низької ліквідності, відсутності власних оборотних коштів для здійснення діяльності, наявності збитків, тривалого періоду обігу короткострокового боргу, основного боргу, кредиторської заборгованості та запасів.

Таблиця 2

Фактичні значення показників коефіцієнтного аналізу відповідно до класу позичальника

Показники	А		Б		В		Д	
	ТОВ "Олександрівка"		ТОВ АФ "Україна"		ПП "Роса"		ТОВ "Зоря"	
	Оцінка	Фактичне значення	Оцінка	Фактичне значення	Оцінка	Фактичне значення	Оцінка	Фактичне значення
Коефіцієнт загальної ліквідності	240	46,75	240	2,68	204	1,6	96	0,91
Коефіцієнт поточної ліквідності	85	11,46	17	0,27	85	1,31	10	0,23
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	50	5,97	5	0,03	0	0	0	0,01
Рентабельність основної діяльності	50	0,16	15	-0,01	40	0,08	5	-0,06
Коефіцієнт валового прибутку	23	0,24	3	-0,04	8	0,03	21	0,16
Рентабельність активів (ROA)	25	0,13	12	0	17	0,03	8	-0,04
Рентабельність активів по ЕВІТ	25	0,15	15	0,02	19	0,04	23	0,07
Період обігу короткострокового боргу	50	12	0	169	0	372	0	155
Період обігу оборотних активів	0	253	0	408	0	594	57	131
Період обігу основного боргу	75	35	22	202	0	372	22	203
Період обігу дебіторської заборгованості	75	35	75	37	0	489	75	30
Період обігу кредиторської заборгованості	50	7	40	100	0	379	15	170
Період обігу запасів	0	259	0	354	25	114	20	121
Коефіцієнт фінансової незалежності (левереджу)	50	0,08	50	0,17	50	0,37	40	0,56
Коефіцієнт маневреності власних коштів	50	0,54	42	0,35	40	0,32	10	-0,65
Коефіцієнт достатності робочого капіталу	50	2,31	50	1,61	50	1,51	10	0,9
Коефіцієнт питомої ваги власних оборотних активів у всіх оборотних активах	50	0,86	50	0,62	50	0,36	0	-0,6
Коефіцієнт покриття зобов'язань ЕВІТДА	50	11,93	50	2,88	50	1,72	45	1,07
Коефіцієнт ділової активності	50	0,84	38	0,42	35	0,36	50	1,07
Коефіцієнт зміни валового продажу	15	0,24	13	0,16	0	-0,38	13	0,15
Всього бальна оцінка	1063		737		673		520	

Висновки. Отже, в результаті коефіцієнтного та порівняльного аналізу показників оцінки фінансового стану, нами було визначено, що головними причинами низького внутрішньобанківського рейтингу сільськогосподарських підприємств є :

- занижені темпи росту виручки від реалізації продукції;
- низький рівень рентабельності продажу та основної діяльності, обумовлені високими темпами росту собівартості продукції сільськогосподарського виробництва та порівняно низькими доходами;
- низький рівень ефективності використання оборотних активів;
- недостатній обсяг швидкоореалізуємих та високоліквідних активів для погашення поточних зобов'язань підприємств;
- відсутність власних оборотних коштів для здійснення господарської діяльності.

Таким чином, управління фінансовим станом та ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств виступає визначальним фактором підвищення їх внутрішньобанківського кредитного рейтингу.

Бібліографічний список: 1. Положення НБУ "Про кредитування", затверджене постановою Правління НБУ від 28 вересня 1995 р. № 246 зі змінами і доповненнями. 2. Коваленко В.В. Особливості кредитування підприємств і організацій у сучасних умовах / В.В. Коваленко // Фінанси України. – 1998. – № 10. – С. 84–88. 3. Шубравська О.В. Розвиток банківського кредитування агросфери у контексті забезпечення її економічної сталості / О.В. Шубравська // Фінанси України. – № 7. – 2006. – С. 131-138. 4. Малій О.Г. Кредитоспроможність позичальника: особливості аграрної сфери / О.Г. Малій // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 89-98. 5. Макарчук І.М. Платоспроможність і ліквідність аграрних підприємств / І.М. Макарчук // Фінанси України. – 2005. – № 4. – С. 120–126. 6. Галасюк В.В. SCMSA – спрощений метод оцінки кредитоспроможності компаній на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку / В.В. Галасюк, В.В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2006. – жовтень. – С. 14–17. 7. Пиріг Г.І. Удосконалення кредитних відносин в сільському господарстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Гроші, фінанси і кредит» / Г.І. Пиріг; Тернопіл. акад. нар. госп. – Тернопіль: [б.в.], 2004. – 20 с.

Н.Г. Радченко. Оценка внутрибанковского рейтинга сельскохозяйственных предприятий Запорожской области. Стаття посвящена изучению методов оценки банковского рейтинга

сельскохозяйственных предприятий и определению причин его низкого уровня.

N. Radchenko. Bank rating estimation of agricultural enterprises of the Zaporozhia region. The article is devoted to the study of bank rating estimation methods of agricultural enterprises and determination reasons of his low-level.